

ANNAR FOLLESØBJÖRN NYMAN CHRISTIAN HADLAND

BARTÓK

- 1–4 SONATA for solo violin
- 5–6 SONATA II for violin and piano
- 7–9 CONTRASTS for violin, clarinet and piano

5.1 surround + STEREO

2L28SACD Made in Norway 20©05 Lindberg Lyd AS

2L 28

BÉLA BARTÓK

1881–1945

SONATA for solo violin

- 1 tempo di ciaccona 9:20
- 2 fuga 4:10
- 3 melodia 7:35
- 4 presto 5:28

SONATA II for violin and piano

- 5 molto moderato 9:30
- 6 allegretto 11:56

CONTRASTS for violin, clarinet and piano

- 7 verbunkos (recruiting dance) 5:33
- 8 pihenö (relaxation) 5:01
- 9 sebes (fast dance) 6:57

Annar Follesø violin

Björn Nyman clarinet

Christian Ihle Hadland piano

While working on his eerie and haunting ballet *The Miraculous Mandarin* Bartók came under the influence of fellow composers Stravinsky and Schönberg, and produced some of his most complex music in the two violin sonatas of 1921-22. The **Sonata no 2** in particular has become a standard chamber music work of the 20th century, displaying all the characteristics of Bartók's eminent style of writing.

Cast in two contrasting movements (the first improvisational in character, the latter energetic like a steam locomotive), the work displays some breathtaking qualities. Both instruments engage in a veritable battle for attention, and the use of tritonal motifs and chords is as evident here as in *Contrasts*. A distinct feature of all Bartók's works is his love for symmetry in scores, not only in form, but also in separate motifs and melodic fragments. In this sonata these symmetrical elements are more clearly audible than in any earlier work, even if the total setting is extremely complex. Bartók was a true master of controlling and exploiting musical energy; this whole piece shimmers with passion. The conclusion is one of the marvels of Bartók's compositional legacy: After more than 20 minutes of intense musical battle, the piece concludes peacefully in a perfect C major chord so serene and pure one may wonder if the preceding time was just an illusion.

Contrasts for Violin, Clarinet and Piano is Bartók's only trio. It came to be composed as a result of a request by the Hungarian violinist Josef Szigeti, who had emigrated to the United States, and the "King of

"Swing" clarinetist Benny Goodman. After a meeting with Szigeti, who early in the summer of 1938 broached the idea to him, followed by a meeting on the Riviera with Goodman (who was on tour in Europe), Szigeti wrote a letter formally commissioning the work. Bartók was initially not enthusiastic about the proposition, particularly the idea of writing for a jazz musician. But his meeting with Goodman and his subsequent familiarity with the work of Goodman's trio through recordings won him over to the project and he completed the first version, entitled "*Rhapsody*", in little more than a month. The new work, cast in the traditional two-movement model of a Hungarian rhapsody, was premiered at Carnegie Hall on January 9, 1939 by Szigeti, Goodman and pianist Endre Petri. The reception was enthusiastic. On April 21, 1940, the work was again played at Carnegie Hall, with Szigeti and Goodman, this time, joined by Bartók himself at the piano and with a new slow movement (*Pihenö - Relaxation*) inserted between the two original movements. It was renamed *Contrasts* and recorded a month later by Columbia Records, with Szigeti, Goodman and Bartók. This recording is still available on CD.

Ernö Balogh friend of Bartók's
as the contrast of jazz versus classical musicians.
The first movement, entitled *Verbunkos* refers to a Hungarian recruiting or enlistment dance in which an officer in full dress uniform would strut and prance around to spirited music, with

the aim of enticing young men to enlist in the armed forces. The dance was used from about 1780 until 1849, when the Austro-Hungarian government decided that conscription was a more efficient way to snag an army. The second movement *Pihenő* (Relaxation) is one of Bartók's magic nocturnes, featuring those sounds of a summer night in the countryside; the chirpings and fluttering of nocturnal frogs, birds and insects. Bartók was a man who listened carefully and intently to the sounds of nature. The third movement *Sebes* (Fast dance) contains some very interesting features, most evidently that the violinist needs two instruments to perform the movement. The four strings of a violin are normally tuned in perfect fifths, but Bartók instructs the violinist to raise the low G string to G# and lower the top string to Eb thus creating two diminished fifths or tritones. In western music, the tritone or diminished fifth was called "the devil in music". It was to be avoided in voice leading, harmonic progressions and counterpoint. It was presumed to be a difficult interval to sing, and was banned from church music. However, Bartók, the pioneer ethno-musicologist, found the tritone in use in much of the modal folk music of central Europe, where it was sung with no difficulty whatsoever and was not associated with evil. And so the violin is tuned so that the player can play these tritones on open strings. Since the violinist cannot retune during performance, he also needs to bring with him on stage a traditionally tuned instrument.

In 1940, after the outbreak of World War II, and as the European political situation worsened, Bartók felt an increasing desire to leave Hungary. He was strongly opposed to the Nazis, so after they came into power in Germany, he refused to concertize there and he cancelled the contract with his German publisher. Having first sent his manuscripts out of the country, Bartók reluctantly moved to the USA with his wife Ditta Pásztor. Péter Bartók joined them in 1942 and later enlisted in the United States Navy. Bartók did not feel comfortable in the USA, and found it very difficult to write. He was comparatively unknown in America and

(Bartók's most popular work, which was to ease his financial burdens). He was also commissioned by Yehudi Menuhin to write a **Sonata for Solo Violin**. This was going to be the last work Bartók finished. Menuhin was unhappy with the quarter-tone and third-tone passages in the finale and Bartók sanctioned his proposed alterations, with the proviso that he wanted to hear both versions before making a final decision. Sadly he died before this could be arranged, and Menuhin's published edition does not represent the original notation. The Sonata is one of Bartók's most outstanding achievements – every bar radiates the gravely sick man's joy over the sudden gift of his restored vitality. Consisting of four massive movements reflecting the composer's admiration for anything from Bach to his native Hungary's folklore, he has succeeded in creating a masterpiece of truly gigantic proportions. As in so many of his earlier works, Bartók here excels in contrapuntal as well as melodic writing in their purest forms, but contrary to his earlier compositions he this time seems to be at perfect ease with the tensions arising from the simultaneous deployment of such contradictory elements. In a way, Bartók sums up his entire oeuvre in this sonata: The first movement, *Tempo di ciaccona* combines Bachian spiritual elevation with the fieriness of the verbunkos. The incredible second movement, *Fuga*, is actually a successor of the Allegro Barbaro-like scherzos on minor third themes. After this the *Melodia* opens up towards the distance of the past, and the concluding *Presto* follows the spectral pattern of the string quartets. Béla Bartók died in New York on September 26, 1945 from leukemia.

there was little interest in his music. He and Ditta would give concerts; and for a while, they had a research grant to work on a collection of Yugoslav folksongs, but their finances were precarious, as was Bartók's health – for years he had been suffering from an initially obscure illness which robbed him of much of his creative energy.

The String Quartet No. 6 could well have become his last work, were it not for Serge Koussevitsky commissioning him to write the Concerto for Orchestra

mia. He left a viola concerto unfinished at his death, which was later completed by his pupil, Tibor Serly. He was interred in the Ferncliff Cemetery in Hartsdale, New York, but after the fall of Hungarian communism in 1988, his remains were transferred to Budapest, Hungary for a state funeral on July 7, 1988 with interment in Budapest's Farkasreti Cemetery.

Annar Follesø is one of Norway's leading violinists. He studied at the Barratt Due Institute of Music in Oslo and at Indiana University in Bloomington, USA. In addition to his instrumental studies with Mauricio Fuks at IU, he also studied chamber music with György Sebök, Menahem Pressler and Leonard Hokanson as well as Baroque interpretation with Stanley Ritchie. In 1998 he became the first Norwegian violinist to appear as a soloist at the Salzburg Festival, Austria, as he was awarded the violin prize at the International Summer Academy for his interpretation of the Bartók Solo Sonata. Since then he has been enjoying a growing reputation as a soloist and chamber musician of the highest standards.

Christian Ihle Hadland is widely regarded as the most important Norwegian keyboard talent since Leif Ove Andsnes. After completing his studies with Ingeborg Songe-Møller and Erling Ragnar Eriksen in his hometown Stavanger he continued his musical education 1999-2005 under Jirí Hlinka in Bergen and Oslo. In 2003 he won the prestigious Rudolf Firkušný competition in Prague, the Czech Republic. He has appeared as a soloist with many Norwegian orchestras, among them the Oslo Philharmonic, and at several important international music festivals. With Annar Follesø he has toured the USA and given concerts at the Bergen International Festival.

Björn Nyman, alt. principal clarinetist of the Norwegian Radio Orchestra, studied at the Oslo Music Academy under Hans Christian Bræin and Leif Arne Pedersen and in the USA at University of Southern California under Yehuda Gilad. He has already established himself as an artist of merit after winning prizes in a number of competitions, among them the ARD competition in Munich, Germany, and the Carl Nielsen competition in Odense, Denmark. In both these events he was also awarded special prizes for the best interpretation of the Mozart Clarinet Concerto. Nyman has appeared as a soloist with a number of leading orchestras, among others the Bavarian Radio Symphony Orchestra, and participated as a sought-after chamber musician at several festivals.

27

annar FOLLESØ

björn NYMAN

BARTÓK

christian ihle HADLAND

Bartók var mens han arbeidet på sin mystiske og bemerkelsesverdige ballett Den Forunderlige Mandarin at Bartók kom i kontakt med musikken til sine kolleger Stravinsky og Schönberg, en kontakt som skulle sette sterke spor i Bartóks kunst, blant annet i de to sonatene for fiolin og klaver fra 1921-22. **Særlig Sonate nr 2** har oppnådd å bli ett av det 20. århundres standard-kammermusikkverk og demonstrerer hele Bartóks kompositoriske univers. Sonaten består av to satser, den første delvis improviserende i stil, den siste energisk som et damplokomotiv. Begge instrumenter er involvert i en veritabel kamp om lytternes oppmerksomhet, og ett av Bartóks mest karakteristiske verktyk, tritonus-motiver, er i flittig bruk.

Et fremtredende trekk ved all Bartóks musikk er hans utstrakte bruk av symmetri i sine partiturer, ikke bare formelt, men like mye i enkeltmotiver og melodiske fragmenter. I denne sonaten er slike symmetriske elementer lettare å høre enn i tidligere verker, selv om det tonale bildet ellers er svært kompleks. Bartók var en sann mester i å kontrollere og utnytte musikalsk energi; hele dette verket sitter av spennin. Slutten er ett av Bartóks kompositoriske under: Etter en 20 minutters sammenhengende stillingskrig slutter verket i ren C-dur, så rent og skjært at en sitter og lurer på om alt det foregående bare var en slags drøm.

Ernö Balogh venn av Bartók

Kontraster for violin, klarinett og klaver er Bartóks eneste trio. Den ble skrevet på oppfordring fra den ungarske violinisten Josef Szigeti som hadde bosatt seg i

USA, og fra "The King of Swing" – klarinettisten Benny Goodman. Etter et møte med Szigeti som fremsatte forslaget i 1938, og et påfølgende møte på den franske rivieraen med Goodman som var

"Bartóks tragedie var ikke bare hans livslange kamp mot dårlig helse og stadig tilbakevendende finansielle kriser, men også den mangel på forståelse hans verker ble møtt med, latterliggjørelsen i pressen og den manglende responsen fra konsertgjengene når han en sjeldent gang var til stede ved fremføringer av sine egne verker. Denne mannen, hvis musikk eide en elementær spenst, barbariske rytmer og gjennomtrengende kraft, veide selv aldri mer enn 60 kilo, noen ganger så lite som 45. Hans langsomme, jevne gange var karakteristisk for hans personlighet. Da han med små elegante steg kom ut på scenen i Carnegie Hall for å motta publikums ovasjon etter den amerikanske førstegangssopføringen av hans fiolinkonsert, skrev en New York-avis at han så ut som en botanikk-professor fra en pikeskole.

Han hadde blå øyne som røpet en skarp og intelligent hjerne. Han var interessert i absolutt alt; vitenskap, fremmede land, eksotisk mat, litteratur, språk, og spesielt filologi. Han var egentlig mer interessert i ting enn i mennesker. Denne hans mangeartede kunnskap var langt fra overfladisk; han trenget alltid dypt inn i ethvert emne og hadde en lidenskap for nøyaktighet. Hans krystallklare hode så raskt den humoristiske siden av en sak, og hans livsførelse var enkel og beskjeden. Ikke bare levde han aldri i luksus, han avskydde tanken på den. Han nektes å være om tjener eller hjelp. Hans personlige stolthet og integritet var like sterkt til stede i dagliglivet som i hans musikk. Det var ikke lett å hjelpe ham, og han ville ikke ha veldedighet. Det er typisk for Bartóks tragedie at hans verdensomspennende popularitet først ble et faktum etter hans død. Likevel smilte skjebnen til Bartók noen ganger også: I sine siste to leveår fikk han endelig nyte noe av det allmenne bifall, ikke bare respekt fra små utvalgte kretser av samtidsmusikkelskere.

fascinerende homogen verden av uensartethet. Første sats med tittelen Verbunkos henspiller på en ungarsk rekrytterings- eller

ervingsdans, der en offiser i full uniform ville sprade omkring til fyrig musikk for å inspirere unge menn til å verve seg til militærtjeneste. Dansen var i bruk fra ca 1780 til 1849, da det etter hvert gikk opp for den Østerriksk-Ungarske armé at en langt sikrere måte å skape en fungerende hær på, var å innføre allmenn verneplikt... Annen sats, Pihenó (beroligelse) er en av Bartóks magiske nattstemninger, komplet med alle sommer- nattens lyder på landet, froskekvekk, fuglekitter og insektsurr. Bartók var en mann som elsket å lytte til slike naturlyder. Tredje sats, Sebes (rask dans) byr på noen svært interessante egenheter, blant annet det faktum at violinisten trenger to(!) fioliner for å spille sin stemme. Violinens fire strenger er vanligvis stemt irene kvinter, men her foreskriver Bartók at g-strenge skal stemmes opp til giss og e-strenge ned til ess. Slik oppstår en stemming med to forminskede kvinter – tritonus-intervaller. I klassisk vestlig musikktradisjon ble tritonus-intervallet kalt ”musikkens djevel” og skulle om mulig unngås både i vokalkomposisjon, harmoniske progresjoner og kontrapunkt. Det ble ansett som et vanskelig intervall å syng, og ble bannlyst fra all kirkesmusikk. Etnomusikologi-pioneren Bartók, derimot, fant at tritonus-intervalle var i hyppig bruk i den modale folkemusikken i hele Sentraleuropa, der de verken ble ansett som spesielt vanskelige å syng eller forbundet med djevelen på noen måte. Med en slik tritonus-stemming kan altså violinisten spille perfekte tritonus-akkorder på åpne strenger. Ettersom det er umulig å stemme om fiolinens mens man spiller, må man følgelig ha med seg to instrumenter på scenen.

Etter utbruddet av 2. Verdenskrig og den stadig forverrede politiske situasjonen dette medførte, ble Bartók etter hvert nødt til å innse at han måtte forlate Ungarn. Han var en sterk motstander av nazismen, og etter nazipartiets makt overtagelse i Tyskland nektet han å konsertere der, og han sa også opp kontrakten med sin tyske forlegger. Etter først å ha sendt sine manuskripter ut av landet, flyttet Bartók motvillig til USA med sin kone Ditta Pásztor. Péter Bartók sluttet seg til sine foreldre i 1942 og vernet seg senere til tjeneste i den amerikanske marinen. Bartók følte seg aldri vel i USA og slet med komponeringen. Han var dessuten ikke kjent i Amerika og folk viste liten interesse for hans musikk. Han og Ditta spilte noen konserter, og en stund

kvarrtone-parti i den avsluttende satsen i sonaten. Bartók godtok Menuhins revisjonsforslag på det vilkår at han gjerne ville høre begge versjoner side om side. Dessverre døde Bartók før dette kunne ordnes, og dermed fremstår Menuhins versjon som uautorisert i forhold til originalmanuskriptet. Denne sonaten er en av Bartóks største bragder – hver takt utstråler den sykemanns glede over plutselig tilbakevendende ny skaperkraft. Den består av fire omfattende satses og gjenspeiler komponistens beundring for alt fra Bach til ungarsk folklore. Som i så mange tidligere verk begeisterer Bartók også her med sin brillante kontrapunktske og melodiske kunst, men i motsetning til tidligere later han nå til å ha fullstendig fred med de spenningsfelter som oppstår ved samtidig bruk av så motstridende krefter. På en måte oppsummerer han hele sitt skapende liv med denne sonaten: Første sats, Tempo di ciaccona kombinerer Bachs spirituelle opphøydhet med ildfullheten i en verbunkos. Den fantastiske annen sats, Fuga, er en Allegro Barbaro-etterkommer med alle sine små-ters-motiver. Etter dette fremstår Melodia som et kaleidoskop inn i fortiden, mens den avsluttende Presto følger opp spektral-mønstrene fra strykekvartettene.

Bela Bartok døde av leukemi i New York 26.september 1945. Han etterlot en ufullendt bratsjokonsert som senere ble fullført av hans

elev Tibor Serly. Han ble bisatt i Ferncliff Cemetery i Hartsdale, New York, men etter den ungske kommunistens fall i 1988 ble hans levninger ført tilbake til Budapest, der de ble bisatt på nytt under en statsbegravelse på Farkasreti-kirkegården 7.juli 1988.

Annar Follesø er en av Norges fremste fiolinister. Han har studert ved Barratt Due Musikkinstitutt i Oslo og ved Indiana University i Bloomington, USA. I tillegg til sine fiolinstudier under Mauricio Fuks ved IU, studerte han kammermusikk under bl.a. György Sebök, Menahem Pressler og Leonard Hokanson, samt barokkfiolin med Stanley Ritchie. I 1998 ble han første norske fiolinsolist til å spille ved Festspillene i Salzburg, da han vant fiolinpisen ved Det Internasjonale Sommerakademiet for sin tolkning av Bartóks solosonate. Han har siden vært en etterspurt fiolinist, både som solist og kammermusiker.

Christian Ihle Hadland blir av mange regnet som det største norske klavertalentet siden Leif Ove Andsnes. Etter studier hos Ingeborg Songe-Møller og Erling Ragnar Eriksen i hjembyen Stavanger, studerte han fra 1999 til 2005 under Jiří Hlinka i Bergen og Oslo. I 2003 vant Hadland 1. pris i den internasjonale Rudolf Firkušny-konkurransen i Praha. Han har vært solist med en rekke norske orkestre, deriblant Oslo Filharmoniske Orkester, og spilt ved flere viktige festivaler. Sammen med Annar Follesø har Hadland i 2005 gjennomført en turné i USA, samt spilt flere konserter ved Festspillene i Bergen.

Björn Nyman, alternerende soloklarinettsolist i Kringkastingsorkesteret, har studert ved Norges Musikkhøgskole under Hans Christian Bræin og Leif Arne Pedersen, og ved University of Southern California under Yehuda Gilad. Han har markert seg som en utøver av ypperste klasse, blant annet som prisløper i en rekke konkurranser, deriblant ARD-konkurransen i München og Carl Nielsen-konkurransen i Odense. I begge disse konkurransene vant han også spesialpriser for beste tolkning av Mozarts klarinettkonsert. Nyman har vært solist med flere orkestre, bl.a. Bayerns Radios Symfoniorkester, samt spilt kammermusikk ved en rekke festivaler.

Björn Nyman, Wolfgang Plagge (recording producer), Christian Ihle Hadland and Annar Follesø, recording at Sofienberg Church in October 2004.

Where MONO was black and white and STEREO is a polaroid snapshot, SURROUND is the real flesh

The music business is undergoing a period of major change. The CD format, launched in the early eighties, no longer satisfies listeners' expectations of spectacular audio experiences. DVD-audio and SACD (Super Audio CD) are two new digital formats which support high resolution sound to the domestic audience. This compact disc looks like a normal CD and plays on all standard players and computers. A hybrid product offers all possibilities on one and the same CD, which consists of three layers: stereo and 5.1 surround with wide dynamic range and frequency spectrum, while the traditional CD layer renders the product compatible with conventional CD players.

Quadraphonic sound systems were launched in the 1970s but never really caught on. But when sound and vision are combined, the visual element dominates. Now the film industry has paved the way in private homes for DVD players and multi-channels-audio.

Presence and participation are the magic words for future listeners. Surround products bring the listener to the very centre of the audio experience. The best seat in the concert hall is one that is not for sale – but the centre of the orchestra's attention, the conductor, is paid a lot to occupy this very position. Now the audience themselves can occupy this exclusive place right in their own living-rooms. Giovanni Gabrieli did it with multi-choir works in renaissance Venice; one hundred years after Edison introduced his phonograph, Lindberg Lyd and 2L adds new dimensions to Norwegian music publishing and audio products.

20©05 www.lindberg.no

Der MONO var sorthvitt og STEREO er et polaroidfoto, blir SURROUND en tredimensjonal opplevelse

Musikkbransjen er i en bryntningstid der CD-formatet, som ble lansert tidlig på 80-tallet, ikke lenger tilfredsstiller lytterens forventninger til spektakulære lydopplevelsler. DVD-Audio og SACD (SuperAudio CD) er to nye digitale formater som støtter høyoppløselig lyd ut over stereo. Med et hybridprodukt har du alle muligheter i en og samme "CD-kake" med tre lag: Stereo og 5.1 surround med stor dynamikk og frekvensspekter. Denne disken ser ut som en vanlig CD og kan spilles på alle tradisjonelle anlegg og datamaskiner.

Kvadrofoni ble lansert på 70-tallet uten å slå an hos det store publikum. Dørstokkmila ble bokstavelig for ekstra høytalere og ny forsterker. Når syn og hørsel settes opp mot hverandre, tar bildet en dominant rolle. Nå har filmindustrien banet vei inn i hjemmet med DVD-spilleren og lyd i seks kanaler.

Tilstedeværelse og deltagelse er de magiske ordene for fremtidens brukere av musikk. Med surroundproduksjoner tar man lytteren til sentrum for opplevelsen. Den beste plassen i en konsertsal er den som ikke er til salgs. Orkesterets midtpunkt, dirigenten, har derimot godt betalt for å være nettopp midtpunkt. Nå kan publikum inta denne eksklusive plassen hjemme i sin egen stue. Giovanni Gabrieli gjorde det med sin flerkorighet i renessansens Venezia, og 100 år etter Edisons fonograf legger Lindberg Lyd og musikkmerket 2L nye dimensjoner til norsk musikkproduksjon.

recorded at Sofienberg Church Oslo 2003-2004 by Lindberg Lyd AS

recording producer Wolfgang Plagge
balance engineer Hans Peter L'Orange

piano technician Michael Roth Bösendorfer

violins

Paolo de Barbieri Genoa 1921 (Solo Sonata)
Enrico Rocca Turin ca. 1870 (Sonata II and Contrasts)
Carolus Blažek Prague 1919 (Contrasts: scordatura)

editing Ståle Hebæk Ødegården

SACD-mastering Hans Peter L'Orange and Ståle Hebæk Ødegården

graphic design Morten Lindberg

photo Dag Thorenfeldt session photos GNF
text and translation Wolfgang Plagge

executive producer Morten Lindberg

www.2L.no

5.1 surround + STEREO
Recorded and edited in 24BIT 44.1kHz

2L is the exclusive and registered trade mark
of Lindberg Lyd AS 20©05 [NOMPP0505010] 2L28SACD

supported by
Fond for Lyd og Bilde

Worldwide distributed by Musikkoperatørene, www.2L.MusicOnline.no and www.2L.no